

УДК 351.74(477)(091)

С. Д. Сворака,

Д. Д. Футулуйчук

**ІВАН МАКУХ –
ДЕРЖАВНИЙ СЕКРЕТАР ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЗУНР**

Зроблено спробу аналізу основних аспектів державотворчої діяльності одного з провідних громадсько-політичних діячів ЗУНР – державного секретаря внутрішніх справ республіки І. Макуха, розкрито особливості формування його громадянського та національного світогляду, висвітлено основні питання його сеймової діяльності. У висновку стверджується, що нововведення І. Макуха засвідчують його прагматизм, рішучість, глибоку ерудованість та розуміння політико-правових основ державотворчого процесу.

Серед когорти відомих репрезентантів української інтелігенції Галичини початку ХХ ст. чільне місце посідає І. Макух, життя якого було тісно пов'язане із громадською, адвокатською та, головне, державно-політичною діяльністю. Вивчення його політичної біографії дозволить з'ясувати насамперед роль та характер сеймової діяльності послів, партійну структурування суспільства, особливості культурно-просвітницького та економічного розвитку громад Галичини, перші політичні кроки високопосадовців ЗУНР у контексті утвердження державницької ідеології серед населення. Незважаючи на безумовний інтерес істориків до цілої низки видатних державних постатей не тільки Галичини, а й загалом України, діяльність І. Макуха на сьогоднішній день практично не вивчена, за винятком декількох статей, які, на наш погляд, скупо розкривають його громадську, просвітницьку та державно-політичну діяльність.

Важливими при дослідженні суспільно-політичної обстановки у краї, місця та ролі у політичному житті державного секретаря є спогади самого І. Макуха [1]. Однак слід зазначити, що у них автор часто порушує питання, які в жодному випадку не відносяться до його праці, а іноді суб'єктивно характеризує як особисту, так і колективну діяльність. Специфічну і в більшості суб'єктивну оцінку державно-політичної позиції І. Макуха дає і праця О. Клодницького [2], яка

фактично є бібліографічною рідкістю, а тому практично не фігурує в українській історіографії. Ця робота містить критичні зауваження на спогади І. Макуха і є більше прагненням автора з'ясувати особистісні стосунки, ніж об'єктивно висвітлити діяльність І. Макуха. Окремі аспекти становлення державного секретаріату внутрішніх справ ЗУНР подав у своїй праці С. Ярославин [3].

У нашій статті ми ставимо перед собою завдання проаналізувати громадсько-політичну діяльність І. Макуха, звернути увагу на Станіславський період його державотворчої діяльності, і, в першу чергу, у час перебування на посаді секретаря (міністра) внутрішніх справ ЗУНР.

І. Макух – адвокат, громадсько-політичний діяч та другий, після А. Цегельського, секретар внутрішніх справ ЗУНР. У 1908 р. населення Товмацького повіту (тепер частина Тисменицького та Тлумацького районів Івано-Франківської області) обрали І. Макуха послом до Галицького сейму, де він розгорнув активну політичну діяльність, відстоюючи інтереси селян та української інтелігенції повіту. За свідченням О. Клодницького, «І. Макух був людиною енергії. Він їздив по селах на невиконаних селянських возах, відбував різні збори, партійні, просвітянські й інші» і загалом був «дуже популярний в Товмацькому повіті від часу відкриття адвокатської канцелярії аж до повоєнних часів» [2, с. 52, 65].

Відкривши адвокатську канцелярію у Товмачі, він вирішував особливо багато судово-спадкових справ. «Населення повіту захоплювалось його канцелярією. Там усі говорили українською мовою, були привітні. Селяни з довколишніх сіл почали горнутись до тієї канцелярії». «От прийшов свій чоловік, – казали люди, – який старається всім допомогти, а говорить такою самою мовою, як ми говоримо в себе в хаті» [2, с. 9].

Обраний послом до Галицького сейму, І. Макух разом із народними обранцями Т. Старухом, А. Винничуком, К. Левицьким дуже часто порушували мовне питання, вимагали відкриття українських шкіл, підвищення платні для вчителів, виносили на обговорення сейму проблеми національної рівноправності [4]. Дещо пізніше українська преса з цього приводу писала: «Цілий світ знає, що тільки одинокий д-р І. Макух у сеймі заступався й заступається за народне українсько-руське вчителство. Чому ж його не поставлено у послы, щоби боронив нас у парламенті?» [5]. Цілий ряд виступів І. Макуха у сеймі свідчать про те, що він рішуче виступав проти того, щоб заробітна плата вчителя залежала від місцевості, натомість справедливо, на наш погляд, вважав, що основну роль повинні відігравати особиста кваліфікація вчителя. І. Макух стверджував, що недолік теперішньої системи у тому, що талановиті вчителі не бажають працювати на селі, оскільки у містах більша зарплата. Він звертав увагу, що сейм повинен зрівняти працю вчителів з державними службовцями першого рангу. На наш погляд, І. Макух справедливо зауважував, що допоки не буде вирі-

шена справа рівності виборчого права, доти всі інші справи будуть «безпредметні». Адже всі подробиці виборчої реформи залежать від рівності виборчого права. У зв'язку з цим він вніс пропозицію, щоб комісія негайно приступила до розгляду цього питання [6].

З початком українських визвольних змагань у 1918 р. І. Макух взяв активну участь в організації та роботі Національних зборів, делегати яких і проголосили утворення Західноукраїнської народної республіки. У листопадові дні 1918 р. І. Макух був обраний заступником голови Львівської групи Національної Ради, а з переходом влади у руки Національної Ради і проголошенням ЗУНР призначений повітовим комісаром Товмацького повіту. Із переїздом уряду до Станіслава 3 січня 1919 р. І. Макух був призначений державним секретарем внутрішніх справ ЗУНР, посада якого, за свідченням С. Ярославина, була однією із найважливіших та найвпливовіших в уряді. Йому фактично підпорядковувались усі повітові комісари, що змушувало І. Макуха володіти широким спектром проблем державного будівництва та виношувати їх. Складність роботи для І. Макуха посилювалась відсутністю досвіду практичної роботи та професійних навиків. Власне неможливо не погодитись із думкою того ж С. Ярославина, що «як не фахівці, мусіли вони спочатку імпровізувати й тільки поволі втягалися в складну машинерію державної адміністрації» [3, с. 114].

Дещо пізніше, аналізуючи свою державотворчу діяльність, І. Макух у спогадах зауважував: «Праця в новім Державнім секретаріаті пішла жваво. Я подбав про те, щоб склад державного секретаріату внутрішніх справ був малий; навіть 10 урядовців не було». Серед них він згадає Турчинського, М. Кочергана, М. Воробця, ревізора І. Куровця, д-ра Курбаса та В. Лисого [1, с. 88].

У період секретарювання на цій посаді І. Макух видав розпорядження Державного секретаріату від 1 березня 1919 р., згідно з яким усім правоохоронним органам необхідно було виготовити відповідні вивіски і таблиці українською мовою, з гербом (тризубом) посередині. Якщо на цій території проживали законом визнані національні меншини, то написи слід було зробити і їхніми мовами. Крім того, наказом передбачалося негайно виготовити відповідні печатки з гербом (українською мовою) [7, с. 182]. Службові оголошення правоохоронних органів слід було розміщувати в урядовій газеті «Республіка», яка почала видаватись у Станіславі.

У перші дні березня 1919 р. згідно з ухвалою Ради Державних Секретарів під контроль Секретаріату внутрішніх справ передавалась державна жандармерія [8], завдання якої полягало у підтриманні порядку і спокою на території Галичини. За сприяння саме І. Макуха цілий край був вкритий окремими станицями (відділам) цієї жандармерії. Вони гарантували безпеку громадянам та водночас пильнували, щоб розпорядження влади негайно виконувались.

Найбільшою турботою Секретаріату внутрішніх справ, за словом С. Ярославина, була справа про харчування населення і

постачання продовольства для армії, оскільки у Галичині відчувалась гостра нестача харчів і певний брак промислових виробів. Секретаріат внутрішніх справ змушений був діяти радикально, контролюючи усі запаси харчів і товарів першої необхідності [3, с. 114].

Важливо відзначити, що до функцій Секретаріату внутрішніх справ належала охорона здоров'я населення. Зокрема санітарний відділ, очолюваний енергійним доктором І. Курівцем, проводив значну профілактичну роботу з попередження серед населення різних пошестей, а особливо тифу.

З ініціативи державного секретаря внутрішніх справ І. Макуха було внесено подання про утворення адміністративної комісії Української Національної Ради. Членів комісії уповноважили і зобов'язали активізувати роботу з підготовки законопроектів у галузі управління, забезпечити і їх обговорення, проходження та легітимізацію. На початку 1919 р. Радою було ухвалено рішення про створення комісії з 23 членів, до якої було обрано: С. Даниловича, о. С. Матковського, Т. Окуневського, А. Шмігельського, А. Бачинського, о. С. Юрика, Р. Курбаса, Д. Паневника, І. Чернявського, В. Нагірняка, С. Назаровича, В. Бараника, С. Вітика, М. Левицького, О. Юрчинського, М. Плиску, М. Лагодинського, А. Левицького, О. Поповича, А. Кунька, Г. Тершаковця, К. Трильовського та Р. Глушка [9].

Графік робочого дня державного секретаря внутрішніх справ І. Макуха був надзвичайно напружений. З цього приводу він писав: «Я працював від досвітку. Обдумував різні справи та нотував собі на папері. О 8 годині приходив до мене до хати колишній майор австрійської поліції Волощук..., ми обговорювали різні справи. Після того я йшов пішки до приміщення Державного секретаріату внутрішніх справ. У той час багато старшин у Станіславі їздили без потреби на авто всіма вулицями. О 9 годині я приймав урядовців з доповідями. Від години 1 до 2 приймав я інших людей. Не раз виїжджав на об'їзди повітів» [1, с. 109].

З ініціативи І. Макуха при Державному секретаріаті внутрішніх справ була заснована Школа державної жандармерії, метою якої було «виховати добрий провід державної поліції. Ця школа мала бути безсторонньою сторожею внутрішнього державного порядку на підставі права. Треба було виховати відповідних старшин. У цій школі відбувалися також курси для поліційних підстаршин, яких потім І. Макух призначав четарями» [1, с. 112].

Одним з важливих указів, виданих і підписаних І. Макухом, був «Розпорядок Державного Секретаріату внутрішніх справ від 22 квітня 1919 р. про поборюване хабарництва» (Про боротьбу з хабарництвом. – *Авт.*). Згідно з цим законом за хабарництво карала повітова влада штрафом до 10000 гривень або арештом до трьох місяців, а у випадку, якщо хабарник погрожує або здійснює насильство, або повторює хабарництво, – штрафом у 20000 гривень або арештом до шести місяців [7, с. 2].

Загалом навіть обмежена джерельна база дослідження дозволяє стверджувати, що призначення І. Макуха на посаду державного секретаря внутрішніх справ ЗУНР не було випадковим кадровим рішенням. Значний досвід громадської, просвітницької та політико-правової діяльності у краї, радикальні настрої не тільки за політичними переконаннями, а й за характером, значний авторитет серед галицького політикуму дозволили І. Макуху зайняти таку відповідальну посаду.

Водночас зрозуміло, що у період національно-визвольних змагань та політичних трансформацій у західноукраїнському регіоні, в умовах повної відсутності досвіду управління та нормативно-правової бази І. Макух, як і більшість його соратників по державній службі, змушений був імпровізувати та практикувати. Проте цілий ряд нововведень І. Макуха засвідчують його прагматизм, рішучість, глибоку ерудованість та розуміння політико-правових основ державотворчого процесу в Україні.

Список літератури: 1. Макух І. На народній службі : спогади / І. Макух. – К. : Основні цінності, 2001. – 572 с. 2. Клодницький О. Друга сторона медалі (Завваги на маргінесі книжки д-ра І. Макуха: «На народній службі» – виданої Українською Вільною Громадою в Америці 1958 р.) / Осип Клодницький. – Чикаго : [б. в.], 1964. – 65 с. 3. Ярославин С. Визвольна боротьба на західноукраїнських землях у 1918–1923 роках / С. Ярославин. – Філадельфія : [б. в.], 1956. – 182 с. 4. Галицький сейм // Діло. – 1910. – 14 жовт. – С. 4. 5. Праця чи Кириня? // Діло. – 1911. – 28 лип. – С. 4. 6. Комісія для виборчої реформи // Діло. – 1910. – 20 лип. – С. 4. 7. Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Ілюстрована історія / гол. ред. М. Кугутяк. – Л. ; Івано-Франківськ : Манускрипт, 2008. – 544 с. 8. Частинна реорганізація Державної жандармерії // Республіка. – 1919. – 6 марта. – С. 3. 9. Українська Національна Рада. Засідання 15 лютого 1919 р. // Республіка. – 1919. – 19 лют. – С. 1.

Надійшла до редколегії 13.12.2011

Сделана попытка анализа основных аспектов государственной деятельности одного из ведущих политических деятелей ЗУНР – государственного секретаря внутренних дел республики И. Макуха, раскрыты особенности формирования его общественной и национальной позиции, освещены основные вопросы его сеймовой деятельности. В выводе утверждается, что целый ряд дел И. Макуха свидетельствуют о его прагматизме, решимости, глубокой эрудованности и понимании политико-правовых основ процессов государственного строительства.

An attempt of analysis of basic government activity aspects of one of leading political figures of WUPR – of state secretary of internal affairs of republic I. Makukh is made, the features of his public and national position forming are exposed, the basic questions of his sejm activity are revealed. It becomes firmly established in a conclusion that a number of I. Makukh's matters testify to his pragmatism, resolution, deep generalism and understanding of political-legal bases in state created process.